

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО
проректор з наукової роботи
УДУ імені Михайла Драгоманова
доктор фізико-математичних наук, професор
Григорій ТОРБІН
_____ 2024 р.

Програма
вступного випробування до аспірантури
для вступників на третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти
для здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

галузь знань 01 Гуманітарні науки

спеціальність 035 «Філологія» (українська мова)

Київ – 2024

Програма вступного іспиту в аспірантуру з української мови для здобувачів наукового ступеня доктора філософії з української мови зі спеціальності 035 «Філологія» (українська мова).

Укладачі:

Анатолій ВИСОЦЬКИЙ, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, декан факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка.

Наталія ГАЛЬОНА, кандидат філологічних наук, професор кафедри української мови факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка.

Валентина ШЕМЕТ, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка.

Рекомендовано Вченою радою УДУ імені Михайла Драгоманова (протокол № _____ від _____ 2024 р.).

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Іспит з української мови для вступу на третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти для здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) галузі знань 01 Гуманітарні науки спеціальності 035 «Філологія» (українська мова) покликаний перевірити базові знання структури та функціонування української мови, рівень теоретичної підготовки із загальних питань лінгвістики, уміння аналізувати мовні явища. До вступників висунуто такі вимоги: знати особливості функціонування всіх підсистем української мови на сучасному етапі; орієнтуватися в наукових напрямках лінгвістики, знати сучасні й традиційні концепції мовних явищ, закономірності розвитку мовної системи та її рівнів; продемонструвати не лише теоретичні знання, а й практичні навички володіння мовним матеріалом; уміти висвітлити міждисциплінарні зв'язки лінгвістики із суміжними науками тощо.

Програма до іспиту передбачає теоретичне узагальнення відомостей про фонологічну, лексичну, граматичну системи сучасної української літературної мови.

Метою вступного екзамену є визначення підготовки вступника до успішного лінгвістичного дослідження, оцінювання рівня його науково-теоретичної та практичної підготовки з україністики.

Форма іспиту – усна та письмова.

Екзаменаційний білет складається з двох теоретичних питань та практичного завдання.

Вступник до аспірантури повинен:

- Знати основні сучасні та традиційні погляди на розвиток і функціонування мовних явищ.
- Інтерпретувати й обґрунтовувати фонетичні, фонологічні, лексико-семантичні та граматичні явища в контексті традиційних і сучасних лінгвістичних теорій і підходів, установлювати зв'язки та відношення між однотипними та різнотипними мовними одиницями.
- Аналізувати мовні тенденції й закономірності розвитку мови; характеризувати історичні умови виникнення та розвитку фонетичних та граматичних явищ української мови.
- Виконувати морфемний, словотвірний, лексико-семантичний, морфологічний, синтаксичний розбори.
- Знати визначення та диференційні ознаки мовних одиниць.
- Володіти нормами сучасної української літературної мови.
- На основі системного наукового світогляду аналізувати складні явища суспільного життя, пов'язувати загальнофілософські проблеми з вирішенням завдань, що виникають у професійній та науково-інноваційній діяльності, застосовувати емпіричні й теоретичні методи пізнання.

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ВСТУПНИКА

Оцінка на іспиті може варіюватися у межах 0 – 200 балів і складається з оцінки відповіді вступника на питання білета (100 балів) та оцінки за наукове повідомлення (100 балів).

2.1. Критерії оцінювання відповіді вступника на питання білета

За шкалою університету	Визначення	Характеристика відповідей вступника	
		на питання теоретичного змісту	на питання практичного змісту
0-59 балів	Низький	Відповіді не точні, не конкретні, не аргументовані, містять серйозні помилки, які свідчать про суттєві прогалини	Обсяг виконання практичних завдань < 50%. Відповідь містить орфографічні, стилістичні,

		в знаннях. Вступник не дає історичний коментар, не називає наукові джерела та дослідників мовного явища. Відсутня логіка викладу, наявна велика кількість помилок.	пунктуаційні помилки.
60-69 балів	Задовільний	Відповіді на питання білета характеризуються фрагментарністю, несистемністю. Вступник має поверхові знання; наводить міркування, які безпосередньо не стосуються питань білета; подає неповний історичний коментар мовного явища. Наявні помилки, неправильні формулювання, сплутування термінів.	Обсяг виконання практичних завдань - у межах 50-75%. Виявлено помилки в аналізі мовних одиниць.
70-89 балів	Достатній	У відповідях на питання білета трапляються деякі неточності або негрубі помилки. Вступник загалом демонструє знання сутності мовних явищ та їхніх ознак, уміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Орієнтується в різних поглядах на проблемні питання, знає наукові джерела та дослідників у цій галузі. У відповідях дотримана логіка викладу, мова відповіді літературна.	Обсяг правильно розв'язаних завдань >75%. Результат містить деякі неточності і незначні помилки.
90-100 балів	Високий	Вступник дає повну і розгорнуту відповідь на питання білета, ілюструє теоретичні положення прикладами, вміє аналітично мислити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, висловлювати власні судження тощо. Відповіді вступника засвідчують глибокі знання мовного явища та уміння оцінювати основні погляди вчених на проблему. Мова викладу відповідає літературним нормам.	Обсяг правильно виконаних завдань - 100%. Відповідь супроводжується ґрунтовним поясненням. Помилки немає.

Якщо вступник на іспиті набрав 0-59 балів, то його не допускають до участі у конкурсному відборі до аспірантури.

2.2.Критерії оцінювання наукового повідомлення вступника

Вступник до аспірантури разом із документами подає наукове повідомлення (обсягом 2500-3000 слів) на обрану лінгвістичну тему. Повідомлення оцінює екзаменаційна комісія у межах 0-100 балів за критеріями:

Бали	Критерії
5	Актуальність дослідження. Чіткість формулювання проблеми, мети дослідження
5	Теоретичне та практичне значення. Методи дослідження та їхня доцільність.
10	Науково-теоретичне підґрунтя. Обізнаність із науковою літературою, здатність до аналітичного аналізу літератури.
30	Повнота й чіткість у розкритті теми. Глибина аналізу фактичного матеріалу. Новизна та якість аналізованого мовного матеріалу.
20	Чіткість, логічність висновків. Кореляція висновків із метою роботи.
20	Самостійність, оригінальність дослідження.
10	Логічність викладу. Відповідність вимогам наукового стилю. Відповідність вимогам до оформлення.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ ВСТУПНОГО ІСПИТУ

1. Поняття сучасної української літературної мови. Типи мовних норм. Писемна і усна форми сучасної української літературної мови. Функціональні стилі української літературної мови.

2. Теорії походження української мови. Періодизація розвитку української мови. Місце української мови серед інших слов'янських мов.

3. Звукова система сучасної української літературної мови. Визначення понять звук і фонема. Артикуляційний, акустичний і функціональний принципи аналізу звукового складу мови. Фонетична і фонематична транскрипції.

4. Система голосних і приголосних фонем, їх класифікаційні характеристики. Історія становлення голосних і приголосних в українській мові.

5. Закономірності сполучуваності звуків у мовленнєвому потоці і пов'язані з цим фонетичні явища (акомодація, асиміляція, дисиміляція, спрощення в групах приголосних тощо).

6. Чергування голосних і приголосних фонем у сучасній українській мові. Історичний коментар.

7. Система орфоепічних норм сучасної української літературної мови. Типові порушення норм літературної вимови. Орфоепічні норми як одна з основних засад культури усного літературного мовлення.

8. Типи складів і принципи складоподілу в українській мові. Наголос та основні акцентуаційні закономірності сучасної української літературної мови. Інтонація як ритміко-мелодійна характеристика мовлення. Елементи інтонації.

9. Українська графіка та її історія. Поняття графеми. Український алфавіт. Позначення на письмі голосних і приголосних фонем. Співвідношення між буквами алфавіту і фонемами.

10. Сучасний український правопис. Принципи українського правопису. Короткі відомості з історії правопису. Поняття орфограми та її типи.

11. Предмет лексикології як мовознавчої дисципліни. Слово як основна одиниця мовної системи і лексичного складу мови. Ознаки слова. Знакова і номінативна функції слова.

12. Типи лексичних значень слів. Багатозначність слів в українській мові. Омонімія як тип відношень між одиницями словникового складу. Паронімія.
13. Склад лексики української мови з погляду походження та вживання. Лексичні запозичення та їх різновиди.
14. Лексикографія як наука про теорію й практику укладання словників. Відомості з історії української лексикографії. Найголовніші словники української мови.
15. Фразеологія української мови. Визначення фразеологізму. Типи фразеологізмів. Співвідношення між лексичним складом слова і значенням фразеологізму. Багатозначність фразеологізмів, явища синонімії та антонімії у фразеології. Джерела формування фразеологізмів.
16. Морфеміка як розділ мовознавчої науки. Поняття про морфему, морф, аломорф. Типи морфем. Співвідношення між кореневими й афіксальними морфемами в структурі українського слова. Словотворчі й формотворчі афікси. Історичні зміни в морфемній будові слова.
17. Похідне слово як об'єкт словотвірного аналізу. Поняття про словотвірну мотивацію. Словотвірний тип і словотвірне значення. Способи та засоби словотвору в українській мові.
18. Словотвір іменників в українській мові.
19. Словотвір прикметників в українській мові. Словотвір прислівників в українській мові.
20. Словотвір дієслів в українській мові.
21. Іменник як частина мови. Лексико-граматичні розряди іменників. Граматичні категорії іменників. Категорія роду. Іменники спільного й подвійного роду. Хитання в роді іменників. Визначення роду невідмінюваних іншомовних іменників. Категорія числа іменника. Іменники *pluralia tantum*. Іменники *singularia tantum*.
22. Категорія відмінка іменника. Відмінкова система сучасної української мови. Характеристика складу відмін іменника. Історичне коментування становлення парадигми відмін іменників. Особливості відмінювання іменників I, II, III, IV відмін. Невідмінювані іменники в морфологічній системі української мови.
23. Прикметник як частина мови. Специфіка граматичних категорій прикметника. Семантичні й формальні засади поділу прикметників на якісні та відносні. Присвійні прикметники як різновид відносних.
24. Ступені порівняння якісних прикметників. Творення форм ступенів порівняння прикметників в українській мові. Особливості словозміни прикметників у сучасній українській літературній мові.
25. Числівник як частина мови. Функціональні розряди числівників. Питання про частиномовний статус порядкових числівників. Відмінювання числівників різних функціональних розрядів. Синтаксична роль числівника. Особливості поєднання числівників з іменниками.
26. Займенник як частина мови. Поділ займенників на лексико-граматичні розряди. Особливості відмінювання займенників. Питання про частиномовний статус займенника в сучасному мовознавстві.
27. Характеристика прислівника як частини мови. Означальні та обставинні прислівники. Ступені порівняння прислівників. Адвербіалізація в українській мові. Прислівники та прислівникові сполучення в українській мові.
28. Поняття про дієслово як частину мови. Система дієслівних утворень. Неозначена форма дієслова. Граматичні категорії дієслова. Категорія виду та її визначення у мовознавчій літературі. Перфективізація та імперфективізація. Поняття про видову пару. Одновидові дієслова. Двовидові дієслова. Поняття про способи дієслівної дії.
29. Категорія перехідності-неперехідності дієслова. Категорія стану та її зв'язок з перехідністю-неперехідністю. Семантико-синтаксичний характер категорії валентності дієслова.

30. Словозмінні категорії дієслова: категорії особи, числа та роду. Дієвідмінювання. Повна й неповна особові парадигми. Безособові дієслова. Уживання особових дієслів у значенні безособових.

31. Категорія часу дієслова. Система дієслівних часів, їх творення і значення. Історія становлення форм минулого часу. Переносне вживання (транспозиція) часових форм. Категорія способу дієслова.

32. Дієприкметник як дієслівна форма. Творення активних і пасивних дієприкметників, їх функціонування в сучасній українській літературній мові. Дієприслівник як незмінна форма дієслова. Граматичні категорії дієприслівників. Характеристика безособових дієслівних форм на -но, -то.

33. Службові частини мови. Характер службової функції прийменника. Уживання прийменників з різними відмінковими формами іменника. Класифікація прийменників за структурною та функціональною ознакою. Перехід слів інших частин мови у прийменники.

34. Сполучник як службова частина мови. Класифікація сполучників за участю у вираженні сурядного та підрядного зв'язку. Групи сполучників за структурою та способом уживання. Сполучники та сполучні слова.

35. Поняття про частку як частину мови. Характер службової функції часток у формотворенні й вираженні відтінків значень слова або речення. Групи модальних часток. Перехід слів інших частин мови у частки.

36. Загальне поняття про мовні одиниці, об'єднані в класі вигуків. Функціональні групи вигуків. Інтер'ективація в українській мові.

37. Поняття про словосполучення як синтаксичну одиницю. Типи словосполучень. Питання про підрядні та сурядні словосполучення. Типи підрядного синтаксичного зв'язку у словосполученні. Семантико-синтаксичні відношення у словосполученні.

38. Речення як базова одиниця синтаксису. Ознаки речення. Предикативність як головна ознака речення. Принципи класифікації речень. Поняття про просте речення.

39. Предикативний центр речення. Підмет і присудок, їх типи та засоби вираження в українській мові. Вербоцентрична теорія в синтаксисі.

40. Другорядні члени речення та способи їх вираження в українській мові. Проблема визначення та розмежування другорядних членів. Прямий і непрямий додаток. Означення. Способи вираження неузгоджених означень. Питання про прикладку як різновид неузгодженого означення. Обставина та її різновиди.

41. Поняття про односкладне речення. Структурно-семантичні різновиди односкладних речень та лінгвістичні засади їх визначення.

42. Повне і неповне речення. Комунікативні умови функціонування неповних речень. Еліптичні речення. Розділові знаки в неповних реченнях. Неповні та односкладні речення.

43. Поняття про ускладнене речення в українській мові. Засоби ускладнення простого речення. Речення з однорідними членами. Однорідні та неоднорідні означення. Узагальнювальні слова. Розділові знаки в реченні з однорідними членами.

44. Явище відокремлення у структурі речення. Поняття напівпредикативності. Умови відокремлення обставин, означень, прикладок, додатків в українській мові.

45. Компоненти речення, що стоять поза граматичним зв'язком. Вставні слова, словосполучення і речення, їх функціональні групи. Вставлені компоненти. Звертання.

46. Складне речення як синтаксична одиниця. Граматичні характеристики складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення. Типи складних речень.

47. Поняття про складносурядне речення. Структурно-семантичні типи складносурядних речень в українській мові. Розділові знаки у складносурядних реченнях.

48. Поняття про складнопідрядне речення. Ознаки складнопідрядних речень. Принципи класифікації складнопідрядних речень: логіко-граматичний, формально-граматичний та структурно-семантичний.

49. Складнопідрядні речення нерозчленованої структури та їх типи. Засоби поєднання частин речень. Питання про займенниково-співвідносні речення в мовознавчій літературі.

50. Складнопідрядні речення розчленованої структури та їх типи. Засоби поєднання частин речень. Питання про речення перехідних типів.

51. Безсполучникове складне речення та його особливості. Питання про синтаксичний статус безсполучникового речення. Структурно-семантичні типи безсполучникових речень. Засоби зв'язку частин безсполучникового речення. Розділові знаки в безсполучниковому реченні.

52. Складнопідрядні речення з кількома підрядними та їх різновиди. Складні речення змішаного типу.

53. Пряма, непряма і невласне пряма мова. Синтаксичне вираження конструкцій з прямою, непрямою і невласне прямою мовою. Розділові знаки в реченні з прямою мовою.

54. Текст як предмет синтаксично-комунікативного аналізу. Головні ознаки тексту. Функціонально-комунікативні різновиди текстів. Текст і дискурс. Теорія дискурсу.

55. Періодизація становлення української літературної мови.

56. Роль Т.Шевченка у становленні та нормуванні української літературної мови.

57. Роль І.Котляревського у формуванні української літературної мови.

58. Класифікація говірок української мови. Основні фонетичні ознаки північних, південно-західних і південно-східних говорів української мови.

5. СТРУКТУРА БІЛЕТА ВСТУПНОГО ІСПИТУ

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Факультет української філології та літературної творчості
імені Андрія Малишка

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти

Спеціальність: 035.01 «Філологія»

Екзамен з української мови

Екзаменаційний білет № 7

1. Чергування голосних та приголосних фонем у сучасній українській мові. Історичний коментар.

2. Поняття про односкладне речення. Структурно-семантичні різновиди односкладних речень та лінгвістичні засади їх визначення.

3. Виконати синтаксичний аналіз речення. Виконати морфологічний (1) та лексико-семантичний (2) розбір виділених слів

Степ, струснувши з себе росу(1) та зігнавши непримітні тіні, горить рівним жовто-зеленим кольором; висока трава починає гнутись, хилитись, поверх неї тільки (2)гарячий вітер гуляє та сонце розсіває своє пекуче, іскристе проміння (Панас Мирний).

4. Питання з теми реферату.

Затверджено на засіданні кафедри української мови (протокол № від «_____» _____
2024 р.)

Проректор з наукової роботи

Григорій ТОРБІН

Гарант освітньо-наукової програми

Анатолій ВИСОЦЬКИЙ

Завідувач відділу аспірантури і докторантури

Ксенія БОДНАР

6. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис. Київ : Вища шк., 2005. 270 с.
2. Безпояско О., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія. Київ : Либідь, 1993. 336 с.
3. Вихованець І.Р., Городенська К. Г., Грищенко А. П. Граматика української мови. Київ: Рад. школа, 1982. 208 с.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
5. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
6. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Вид. 4-е. Київ : Вища шк., 1972. Ч. 1. 402 с.
7. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 435 с.
8. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк, 2001. 662 с.
9. Колоїз Ж.В., Малюга Н.М., Явір В.В. Сучасна українська літературна мова. Київ : Знання, 2008. 356 с.
10. Плющ М.Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. I.: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Вища шк., 2005. 286 с.
11. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова. Збірник вправ. Київ : Вища шк., 2003. 287 с.
12. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис української мови. Проблемні питання. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
13. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М.А. Жовтобрюх. Київ : Наук. думка, 1979. 406 с.
14. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / За заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 437 с.
15. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 438 с.
16. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 583 с.
17. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 516 с.
18. Сучасна українська літературна мова: Стилїстика / За заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 588 с.
19. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / А.К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Бондаренко та ін. Київ : Знання, 2010. 270 с.
20. Сучасна українська літературна мова: Морфологія, Синтаксис : підручник / А.К. Мойсієнко, І.М. Арібжанова, В.В. Коломийцева та ін. Київ : Знання, 2010. 374 с.
21. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. 3-є вид., доп. Київ : Вища шк., 2002. 440 с.
22. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. Київ : Вища шк., 4-е вид., стереотип. 2003. 430 с.
23. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М. (співголова), Тараненко О.О. (співголова), Зяблюк М.П. та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во „Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
24. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : „Академія», 2004. 408 с.